

Anaokulu Çocuklarının Çizdikleri Resimlere Yönelik Anlatımları Yoluyla Empatik Becerilerinin İncelenmesi

Mübeccel GÖNEN¹, Gizem ÖZER²

Öz

Bu araştırmada anaokulu çocuklarının empatik becerilerinin çizdikleri resimlerle ilgili anlatımları yoluyla incelenmesi amaçlanmıştır. Çocuklardan üç durumda (“annemi üzgün gördüğümde...”, “arkadaşımı üzgün gördüğümde...” ve “kedimi üzgün gördüğümde...”) ne yapacaklarını gösteren resimler çizmeleri ve resimlerini anlatmaları istenmiş ve onlarla tek tek ayrı bir odada görüşme yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini; Zonguldak Karadeniz Ereğli ilçesinde yer alan ikisi bağımsız kreş ve ikisi ilköğretime bağlı anasınıflarındaki, 9’u dört yaş ve 41’i beş yaş olmak üzere, 50 çocuk oluşturmuştur. Çocuklardan toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Veriler araştırmacı tarafından kodlanmış ve temalar ortaya çıkarılmıştır. Çocuklardan çizmeleri istenilen resimlerden ilki olan “annemi üzgün gördüğümde ne yaparım” a yönelik onlarla yapılan görüşmelerden elde edilen kodlardan oluşturulan temalar “Hediye vermek”, “Çiçek vermek” ve “İlgi göstermek” şeklindedir. Çocukların çizimlerinden ikincisi “arkadaşımı gördüğümde ne yaparım” a yöneliktir. Buradaki temalar; “Hediye vermek”, “Çiçek vermek”, “İlgi göstermek” ve “Oyun oynamak” tır. Çocukların çizimlerinde son bölüm “kedilerini üzgün gördüklerinde ne yapacaklarına” yönelik görüşlerinin alındığı bölümdür. Çocukların üzgün olan kedilerini mutlu etmek için belirttikleri cevaplardan ulaşılan temalar “ilgi göstermek”, “hediye vermek” ve “oyun oynamak” tır. Elde edilen sonuçlara göre çocukların hediye vermek eylemini ve yine buna benzer bir davranış olan çiçek vermek eylemini çoğunlukla tercih ettikleri görülmüştür. Hediye ve çiçek vermektan sonra gözlenen davranışlar ise ilgi / şefkat göstermek, yardım etmek, oyun oynamak, sempati göstermek ve teselli etmektir.

Anahtar Sözcükler: Anaokulu, empati, prososyal.

Abstract

This research is aimed to study kindergartners' empathic skills through their expression related to their drawings. Children were required to draw paintings that what they would do in three cases (When I saw my mother upset...", "When I saw my friend upset...", and "When I saw my cat upset...") and after their drawings were done they were asked to explain what their drawings mean and researcher had a one on one interview with them. Qualitative research method is used. Data collected from children are analysed with content analysis method. Data are coded by researcher and themes are determined. The sample of the research is totally 50 children, nine of them a four-year-old child and 41 of them a five-year-old child who are kindergartener in two independent kindergarten and two other kindergarten connected to primary school in Zonguldak, Ereğli. Themes created from the codes obtained from interviews about "What would I do when I see my mother upset" which is the first drawing asked to draw each child are as follows; "Giving a gift", "Giving flower" and "Showing interest". The second drawings of children are about "what would I do when I see my friends upset". Four main themes are seen for this section. These are "Giving a gift", "Giving Flower", "Showing interest" and "Playing Games". The last part of children's drawings is taking children's opinions about "what would they do when they see their cats upset". Themes that children state to make their cats happy are "showing interest", "giving a gift" and "playing game". According to results of the research, it is observed that children mostly prefer "giving a gift" and "giving flower" actions which are prosocial behaviour. The behaviours observed after giving a gift and flower are showing compassion, helping, playing game, showing sympathy and consolation.

Keywords: Kindergarten, preschool, empathy, prosocial.

¹ Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi
Ana Bilim Dalı

² Arş.Gör., Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve
Öğretim Ana Bilim Dalı
gizemozer84@gmail.com

Giriş

Günümüzde en yaygın olarak kullanılan tanımıyla “empati”, bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak, olaylara onun bakış açısından bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Rogers, 1975). Bu açıdan empati, kişilerin sosyal-duygusal gelişimleri açısından önemli bir beceri türü olarak görülmektedir. Hatta Eisenberg ve Mussen (1989), empatinin en önemli prososyal beceri olduğunu savunmaktadırlar. Empati bazı araştırmacılar tarafından prososyal davranış türlerinden birisi olarak kabul edilirken, bazı araştırmacılar empatiyi prososyal davranışların (yardımlaşmak, paylaşmak, teselli etmek-rahatlatmak, işbirliği yapmak, hediye vermek, bağışta bulunmak, ilgilenmek, şefkat göstermek) temelini oluşturan bir beceri olarak görmektedir.

Çocukların sosyal-duygusal gelişimleriyle ilgili araştırmalarda empati kavramına gün geçtikçe daha fazla önem verilmektedir (Wispe, 1990). Yapılan pek çok araştırmada, empati becerileri yüksek olan çocukların, sosyal-duygusal uyumlarının ve öz saygılarının yüksek, işbirliği ve yardım etme gibi prososyal davranışları göstermeye daha eğilimli oldukları, ayrıca saldırganlık düzeylerinin daha düşük olduğu gözlenmiştir (Eisenberg ve Fabes, 1990; Feshbach, 1982; Grossman ve diğerleri, 1997; Kalliopuska ve Ruokonen, 1993; Roberts ve Strayer, 1996).

Çocuklarda empatinin gelişimi ile ilgili yapılmış çeşitli araştırmalar ve farklı görüşler mevcuttur. Bazı araştırmacılar bireylerin empatik tepki verebilmeleri için diğer bireyin içsel durumunu anlayabilme ile ilgili bilişsel becerilere sahip olmaları gerektiği belirtilmiş, empati gelişimini Piaget'nin bilişsel gelişim kuramı ile paralel olarak açıklanmıştır. Bu görüşlere göre empatik beceriler ancak somut işlemler döneminde kazanılabilmektedir (Ahammer ve Murray, 1979; Feshbach, 1978; Ridley, Vaughn ve Wittman, 1982). Bazı araştırmacılar ise (Hoffman, 1987; Simner, 1971), empati gelişiminin Piaget'nin bilişsel gelişim basamakları ile paralel şekilde ilerlediği görüşüne katılmışlar ancak somut işlemler dönemini başlangıç için kesin bir basamak olarak belirlememişlerdir. Onlara göre somut işlemler döneminden önce de empatik beceriler tepkisel ya da taklit etme şeklinde görülebilmektedir. Sosyal-duygusal yaklaşımı benimseyen bu araştırmacılar, bebeklerin bile empatik davranışın temellerini oluşturacak bazı tepkiler verebildiklerini ortaya koymuştur. Bebeklerde empatinin ilk erken belirtisi olarak, yeni doğanın aynı ortamdaki başka bir yeni doğanın ağlamasına ağlayarak karşılık vermesi örnek olarak verilmektedir (Goleman, 2000).

Empatinin gelişimini bebeklik döneminden itibaren inceleyen araştırmacılardan biri olan Hoffman (1987), empati gelişimini şu şekilde basamaklandırmıştır; bebekliğin ilk yılını kapsayan süreç, empatinin ilk basamağı olan “global empati” aşamasıdır. Bu süreç Piaget'nin duygusal-motor dönemine benzer özellikler göstermektedir. Bu aşamada bebek kendisini çevreden ayırt edememektedir. Bu sebeple başkalarına olanları kendine olmuş gibi algılamakta ve ona göre tepkide bulunarak başka bir bebek ağladığında o da ağlamaktadır. Global empati aşamasından sonraki ikinci aşama “Egosantrik empati” aşamasıdır (1-2 yaş). Bu aşamada çocuk kendini çevresinden ayırt etmeye başlamakla birlikte, diğer bireylerin kendisinden ayrı ihtiyaçları olabileceğini fark edememektedir. Onların ihtiyaçlarına benmerkezci bir bakış açısıyla bakmakta, iç dünyalarının farklı olabileceğini düşünememekte, ayırt edememektedir. İç dünyalarının aynı olacağını düşünerek ağlayan yetişkini avutmak için oyuncağını verebilmektedir. Hoffman'ın (1987), empati gelişiminde üçüncü aşama “diğerlerinin duyguları için empati” aşamasını teşkil etmektedir (2-10 yaş).

Çocuğun yaşının artmasıyla beraber başkasının bakış açısından bakma yeteneği gelişmeye başlamakta ve böylece başka insanların başka iç dünyaları olduğunu fark edebilmektedir. Bu aşama Piaget'nin bilişsel gelişim kuramında yer alan somut işlemler dönemini de kapsamaktadır. Piaget'in olaylara başkasının bakış açısından bakma becerisinin somut işlemler döneminde oluşabileceği görüşüne Hoffman'da (1987), katılmış ama somut işlemler döneminden önce görülebilen empatik davranışın tepkisel ya da taklit etme şeklinde de olabileceğini belirtmiştir. Hoffman'ın (1987), empati gelişiminde belirttiği dördüncü aşama son çocukluk ve ergenlik dönemini içine alan aşamadır. Bu aşamada empati sadece bireyin duygusunu anlamaya ve paylaşmaya yönelik davranış değil, ona yardım etme ve onun için çeşitli girişimlerde bulunmaya (yardım kampanyaları düzenlemek, para toplamak, kan bağıışı vb.) yönelik davranışları da içermektedir. Yani çocuk karşısındaki bireyin anlık durumunu, duygusunu anlamak ve paylaşmaya ek olarak onu daha rahat, mutlu ettirmek gibi planlar da yapıp uygulamaktadır.

Çocuklarda empatik davranışın ilk belirtilerinin bebeklik döneminden itibaren görüldüğü araştırmacılar tarafından belirtilmiştir. Zahn-Waxler, Radke-Yarrow, Wagner ve Chapman (1992), çocuklarda iki yaş ile beraber başkalarına müdahalede bulunma kapasitelerinin geliştiğini, sıkıntıda olan bireye karşı empatik ve prososyal davranışlarının yardım etme, paylaşma ve konfor sağlama gibi davranışlarla çeşitlendiğini belirtmektedirler. Bunlar göz önüne alındığında, Plutchik (1983) ve Hoffman'ın (1987) da belirttiği üzere, çocuklar erken dönemlerden itibaren uygun şekilde yetiştirilirse, empatik becerileri gelişebilmektedir. Bunun için çocukların empatik tepkilerinin erken yaşlardan itibaren incelenmesi, gözlenmesi, yaşlara göre değişiminin takip edilmesi ve buna uygun eğitim programlarının geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

Çocuklarda empati gelişimini değerlendirmek amacıyla yapılan çalışmalarda aile ve öğretmen görüşlerinin alınması, çocukların sözel görüşlerinin alınması, çocukların resimlerinin ve çizmelerinin incelenmesi ve bunlarla ilgili sorulara cevap vermelerini kapsayacak yöntemler kullanılmıştır (Feshbach ve Roe, 1968; Kabapınar, 2004; Karniol, 2012). Empati ile ilgili yapılan çeşitli araştırmalarda çocukların sıkıntı yaşayan annelerine ve akranlarına empatik müdahalelerde buldukları, onları rahatlatmaya çalışıp bazı objeler sundukları, sözel sempati sözcükleri söyledikleri ve önerilerde buldukları görülmüştür. (Caplan ve Hay, 1989; Howes ve Farver, 1987; Kiselica ve Levin, 1987; Phinney, Feshbach ve Farver, 1986; Radke-Yarrow, Zahn-Waxler ve Chapman, 1983). 2 yaş grubuna yönelik yapılan araştırmalarda çocukların tanımadıkları insanlara kıyasla en fazla annelerinin sıkıntılı durumlarına duyarlı oldukları ve hassasiyet gösterdikleri belirlenmiştir (Zahn-Waxler, Radke-Yarrow, Wagner ve Chapman, 1992). Trevarthen (1989) çocuk ve annesi arasında erken dönemlerde "işbirlikli bilincin" gelişmesinin, çocuğun çevresini anlamlandırma, empatik anlayış, çocuğun kendisinin ve başkalarının duyguları ile uygun bağlantılar yapabilmesi için bir dünya yarattığını belirtmiştir. Çocuğun, annesi ile arasındaki erken yaşlardaki iletişiminin, çocuğun çevresindeki diğer insanların duygularını anlamlandırmada başlangıç rolü oynamaktadır (aktaran Zahn-Waxler ve diğerleri, 1992).

Yapılan pek çok araştırmada, çocuğun karşısındakine empati geliştirmesinin, empati kuracağı kişiyle olan benzerlikleriyle, pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Feshbach ve Feshbach, 1969; Gibbs ve Wall, 1985; Jose ve Brewer, 1984; Stotland ve Dunn, 1963). Bu benzerlik çocuğun empati kuracağı kişinin yaşı, cinsiyeti gibi özellikler ile beraber içinde bulunduğu durumun benzerliğini, benzer bir olayın empati kuracak çocuk tarafından da yaşanılıp yaşanılmamış olmasını da kapsamaktadır. Çocukların kendilerine benzerlik

gösteren kişilerle daha iyi empati kurmaktadır. Ayrıca çeşitli araştırmalar hayvanlara yönelik empatinin, insanlara gösterilen empatik tepkiyle pozitif yönde ilişkili olduğu ortaya koymuştur (Ascione, 1992; Ascione ve Weber, 1996; Paul, 2000).

Bu düşünceden hareketle anaokulu çocuklarının empatik becerilerinin çizdikleri resimlerle ilgili anlatımları yoluyla incelenmesini amacıyla yapılan çalışmada çocukların öncelikle annelerini, bir arkadaşlarını ve çevrelerinde sıklıkla karşılaşabilecekleri bir canlı olarak kedilerini herhangi bir sıkıntılı anında yapmayı düşündükleri eylemler yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırmalar standardize edilmiş veri toplama araçlarını kullanırken, nitel araştırmalarda araştırmacının kendisi veri toplama aracı olarak kabul edilir, standart ölçekler yerine gözlem, görüşme, doküman incelemesi gibi yöntemlerle araştırmacı verilerini elde eder (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Nitel araştırmalar genellemeyi temel bir amaç olarak görmez ve araştırmacılar genellikle evrenin bütünü ile çalışırlar, bu nedenle örnekleme gibi bir yönteme ihtiyaç duymazlar (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Nitel araştırmalarda genelleme kaygısının bulunmaması dolayısıyla bu araştırmaya özel herhangi bir evren tanımı yapılmamıştır. Yine nitel araştırmalarda genellikle kullanılan çalışma grubu ifadesi örnekleme karşılık amacılı kullanılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde nitel araştırmalar içinde sıklıkla kullanılan amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu; Zonguldak Karadeniz Ereğli ilçesinde yer alan ikisi bağımsız kreş ve ikisi ilköğretime bağlı anasınıflarındaki, dokuz dört yaş ve 41 beş yaş olmak üzere toplam 50 çocuk oluşturmaktadır. 4 yaş grubu çocukların sayısının az olması araştırmanın bir sınırlılığıdır fakat elde edilen verilerle dört ve beş yaş grubu çocukların niceliksel, sayısal bir karşılaştırılması yapılmadığından dolayı istatistikî standartlara ulaşmak amaçlanmamıştır.

Veri toplama yöntemleri

Araştırmada çocuklara yöneltilen sorular, araştırmacının daha kapsamlı bir araştırma sebebiyle hazırladığı eğitim programının içinde yer alan etkinliklerden bir tanesinin sorularını kapsamaktadır. Bu sorular okul öncesi eğitim ve çocuk gelişimi bölümünde görev yapan üç öğretim üyesinin görüşleri alındıktan sonra uygulanmıştır.

Araştırmacı çocuklara annelerini, arkadaşlarını ve kedilerini üzgün gördüklerinde ne yapacaklarını sormuş ve her bir durum ile ilgili bir resim çizmelerini istemiştir. Resim çiziminden sonra çocuklarla birebir görüşen araştırmacı çocuklardan çizdikleri resimlerini anlatmalarını istemiş, çocuğun söylediklerini yazarak kaydetmiştir. Çocuklardan toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır. Toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektiren bu süreçte önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına olanak tanınmış olmaktadır (Yıldırım ve

Şimşek, 2005). Çocuklardan elde edilen resimler, resim analizi işlemine tabi tutulmamış, çocukların sözel anlatımlarını görsel olarak desteklemek ve veri toplama aşamasında geçerlik ve güvenilirliğin sağlanmasında kullanılan üçgenleme (triangulation) tekniğine katkı sağlamak amacıyla doküman olarak kullanılmıştır. Ayrıca çocukların genellikle yapmayı sevdikleri bir sanat etkinliği olarak resim çizmeleri, çocukların kendilerini araştırmacının yanında daha rahat hissetmelerini sağlamıştır. Çocukların çizdikleri resimlerle ilgili onlarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler araştırmacı tarafından kodlanmış ve temalar ortaya çıkarılmıştır.

İşlem

Çocuklara üst köşelerinde “annemi üzgün gördüğümde...”, “arkadaşımı üzgün gördüğümde...” ve “kedimi üzgün gördüğümde...” yazılı resim kâğıtları sırasıyla dağıtılmış ve kâğıtlarda yazan durumlar çocuklara okunmuştur. Çocuklardan bu üç durumda ne yapacaklarını gösteren resimler çizmeleri istenmiştir. Çocukların çizimleri bittikten sonra onlarla birebir resimleri ile ilgili görüşmeler yapılmış, çizdiklerini anlatmaları istenmiş ve araştırmacı tarafından çocuğun söylediği kaydedilmiştir.

Verilerin analizi

Araştırmada toplanan verilerin analizi üç ayrı bölüm halinde yapılmıştır. Öncelikle çocukların annelerini üzgün gördüklerinde ne yapacaklarına yönelik onlarla yapılan görüşme kayıtları, sonrasında arkadaşlarını ve kedilerini üzgün gördüklerinde ne yapacaklarını anlattıkları görüşme kayıtları analiz edilmiştir.

Bu veriler içerik analizi yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Araştırmacı içerik analizine uygun olarak daha önceden belirlenmemiş olan kod ve temaları, literatürden yararlanarak ve elde edilen verilerden doğrudan oluşturmuştur. İçerik analizi öncesinde araştırmacı her bir çocuk ile ilgili görüşmesi süresince aldığı notları düzenleyerek genel kodlama için hazırlamıştır. Cevaplar çalışma grubunu oluşturan küçük yaş çocuklarından elde edildiği için genellikle 6-7 sözcükten oluşan kısa cümleler şeklindedir. Araştırmacı not ettiği bu cevapları anne, arkadaş ve kedi bölümleri için tekrarlayarak okumuş ve ilk genel kodlara ulaşmaya çalışmıştır. Çocukların küçük yaş grubu olması nedeniyle cevaplarında araştırılan konu ile ilgili olmakla beraber hayali bir takım cevaplara da yer verdikleri görülmüştür. Örneğin; kedisini üzgün gören bir çocuğa ne yapacağı sorulduğunda; “kedinin karnı açmış, ona süt verdim, mutlu oldu, sonra pembeler kraliçesi geldi, onu almak istedi, ona vermedim” gibi bir cevap vermiştir. Burada araştırmacı için önemli olan bölüm çocuğun kedisini “süt vererek mutlu ettiği” bölümdür ve bu bölüm kodlamaya dâhil edilmiştir. Çocukların her bir bölüm için belirttikleri ifadelerin tekrarlanarak okunmasıyla “hediye vermek”, “oyun oynamak”, “çiçek vermek” ve “ilgi göstermek” temalarına ulaşılmıştır.

Bulgular

Verilerin analizi sonucu oluşturulan temalarda anne, arkadaş ve kedi bölümleri için birbirine benzer ve farklı temalara ulaşılmıştır. Örneğin; “Hediye vermek” teması çocukların anne, arkadaş, kedilerini üzgün gördüklerinde yapacaklarını belirttikleri bir tema iken, “Oyun oynamak” teması sadece arkadaşlarını ya da kedilerini üzgün gördüklerinde yapabileceklerini belirttikleri bir tema olarak yer almaktadır. Üç bölüme (anne, arkadaş, kedi) yönelik elde edilen temalarla ilgili genel durum tablo-1’de özetlenmiştir.

Tablo-1. Bölümlere Göre Elde Edilen Temalar

Bölümler	Temalar			
	Hediye vermek	Çiçek vermek	İlgi göstermek	Oyun oynamak
Anne	+	+	+	
Arkadaş	+	+	+	+
Kedi	+		+	+

Bu belirlenen temaların bölümlere göre farklı alt temaları da oluşturulmuştur. Öncelikle çocukların annelerini üzgün gördüklerinde yapacaklarına yönelik görüşlerinden elde edilen verilerin analizinde; “Hediye vermek”, “Çiçek vermek” ve “İlgi göstermek” şeklindedir. Bu üç temadan “Hediye vermek” ve “İlgi göstermek” temalarının alt temaları da temaları bulunmaktadır.

Tablo-2. “Annemi Üzgün Gördüğümde...” Bölümüne Göre Elde Edilen Temalar

Hediye vermek		Çiçek vermek	İlgi göstermek			
Alt temalar			Alt temalar			
Uygun hediye vermek	Uygun olmayan hediye vermek		Şefkat göstermek	Yardım etmek	Sempati göstermek	Teselli etmek

Çocukların çoğunluğu (%36) annelerini üzgün gördüklerinde ona bir hediye vereceklerini anlatan resimler çizmişlerdir. Çocukların belirttikleri hediyeler kolyeden oyuncak tavşana kadar çeşitlilik göstermektedir (şekil 1-2-3-4). Bu hediyelerden bazıları bir yetişkine / anneye uygun (örneğin; kolye hediye etmek, tarak hediye etmek vb.), bazıları ise uygun olmayan hediye grubuna girmektedir (örneğin; oyuncak tavşan, balon vb.). Bu sebeple “Hediye vermek” teması da kendi içinde “uygun (hediye vermek)” ve “uygun olmayan (hediye vermek)” şeklinde iki alt temaya ayrılmıştır. Alt temaların içinde ise uygun hediye vereceğini belirten çocukların sayısı (%70) uygun olmayanlara (%30) göre daha fazladır. Uygun olmayan bir hediye (oyuncak vb.) vereceklerini belirten çocukların yaşları incelendiğinde tamamına yakınının 4 yaşında olduğu görülmüştür. Bu gruptaki çocukların egosantrik empati aşamasına yaş olarak daha yakın olmalarından dolayı anneleri için uygun hediye seçmekte zorlandıkları düşünülebilir. Hoffman (1987) egosantrik empati aşamasında çocukların, başka bir insanın üzgün olduğunu fark ettiklerini ve onu avutmak için girişimde bulduklarını ama bu girişimin uygun olamayabileceğini belirtmiştir (örneğin çocuğun ağlayan bir yetişkine oyuncakını vermesi gibi). Benzer şekilde Atance, Bélanger ve Meltzoff’un (2010) yaptıkları araştırmada çocuklardan anneleri için uygun bir hediye seçmeleri istenmiş ve bir magazin dergisi ve bir oyuncak seçenek olarak sunulmuştur. Araştırmada çocukların annelerine seçtikleri hediyelerde yaşa göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Buna göre 5 yaşındaki çocuklar, 3 ve 4 yaşındaki çocuklara göre anneleri için daha sıklıkla uygun hediyeler seçmişlerdir. Küçük yaş grubunda olan çocuklar ise anneleri için genellikle oyuncak tercihinde bulunmuşlardır.

Şekil-1. E, 5 Yaş (Anneme taç hediye ederdim)

Şekil-2. D, 4 Yaş (Anneme oyuncak tavşan alırdım)

Şekil-3. B, 5 Yaş (Çiçek alırdım)

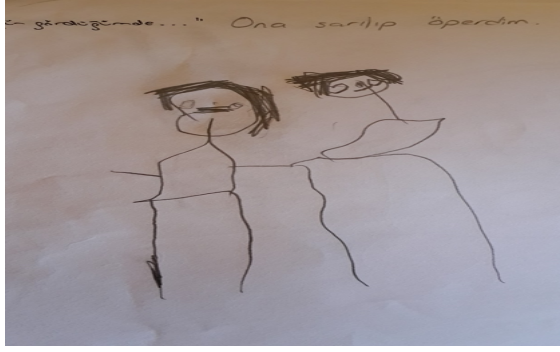

Şekil-4. H. E., 4 Yaş (Anneme çiçek alırdım)

Çocukların annelerini üzgün gördüklerinde ne yapacaklarına yönelik çizim ve anlatımlarında en fazla (%33) görülen ikinci tema “çiçek vermek” tir. Hediye vermektten sonra çocukların annelerini üzgün gördüklerinde yapacaklarını belirttikleri eylem “çiçek vermek” tir. Çocuklar annelerini (bazıları üzgün olduğunu belirtecek bir yüz ifadesi ile birlikte) ve genellikle annelerinin yanında kendilerini ellerinde çiçekle ona çiçek verirken çizmişlerdir. Çocukların gözünde yetişkinleri mutlu etmede çiçeklerin önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Örneğin yapılan bir araştırmada (Burkitt, Watling ve Murray, 2011) okul öncesi dönem çocuklarından, üzgün, nötr ve mutlu insan resimleri çizmeleri istenmiş, çocukların mutlu yetişkin çizimlerinde yetişkine çiçek verme öğesini özellikle kullandıkları görülmüştür. Araştırmacılar bu durumun çocukların yetişkine çiçek verme durumunu sıklıkla gözlemlenmelerinden dolayı olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Çocukların “anne” ile ilgili çizimlerinde belirlenen üçüncü tema “ilgi göstermek” temasıdır (%31). İlgı göstermek temasının alt temaları; “şefkat göstermek”, “yardım etmek”, “sempati göstermek” ve “teselli etmek” tir (şekil 5-6). Bu dört alt temanın sıklık açısından dağılımı birbirine benzerlik göstermekle beraber “şefkat göstermek” teması diğer üç temaya göre daha fazla gözlenmiştir (%28).

“Şefkat göstermek” alt temasında çocuklar, annelerini üzgün gördüklerinde ona “seni seviyorum annecim” demek, ona sarılıp öpmek gibi eylemleri bir arada veya tek tek yapacaklarını araştırmacıya bildirmişlerdir. Bu fiziksel şefkat tepkilerinin empatinin erken belirtileri olduğu düşünülebilir. Zahn-Waxler, Radke-Yarrow, Wagner ve Chapman (1992), yaptıkları boylamsal araştırmada çocukların bir yaşından itibaren prososyal bir davranış sergileyebildiklerini, 13-15 aylık iken sıkıntı yaşayan bir bireye sarılma, okşama gibi tepkiler verebildiklerini, 18-20 aylık ve daha ilerleyen yaşlarda ise çok daha çeşitli (sıkıntı yaşayan kişiye / annelerine yara bandı getirme, şal getirme vb.) davranışlar sergileyebildikleri ortaya koymuşlardır.

Şekil-5. G., 5 Yaş (Ona sarılıp öperdim)

Şekil-6. B., 5 Yaş (Anneme yara bandı verirdim)

İlgi göstermek temasının altında yer alan diğer üç alt tema “yardım etmek” (%24), “sempati göstermek” (%24) ve “teselli etmek” (%24)’tir. “Yardım etmek” alt temasının altında yer alan çocuklar annelerine “yara bandı” vereceklerini veya ona ev işlerinde yardım edeceklerini belirtmişlerdir. Üçüncü alt tema “sempati göstermek” tir. Bu grupta yer alan çocuklar annelerini üzgün gördüklerinde ne yapacaklarına yönelik “ben de ağlarım” şeklinde yanıtlar vermişlerdir. Bir kişiye sempati duymak, o kişinin sahip olduğu duyguların aynısına sahip olmak şeklinde tanımlanmaktadır (Dökmen, 2013). Sempati gösteren kişi karşısındaki acı çekiyorsa acı çeker ve seviniyorsa sevinir. Empati insanın karşısındaki bireyin duygularını anlamasına, sempati ise karşısındaki kişinin duygularının aynısını sorgulamadan hissetmektir şeklinde örneklendirilmiştir. Bu bölümdeki son alt tema ise “teselli etmek” davranışıdır. Çocuklar üzgün olan annelerine “üzülme canım annecim”, “annecim üzgün olma” diyeceklerini belirtmişlerdir.

Çocukların çizimlerinden ikincisi “arkadaşımı gördüğümde ne yaparım” a yöneliktir. Bu bölüme yönelik kodlamalardadört ana tema ortaya çıkmıştır. Bunlar “Hediye vermek”, “Çiçek vermek”, “İlgi göstermek” ve “Oyun oynamak” tir.

Tablo-3. “Arkadaşımı Üzgün Gördüğümde...” Bölümüne Göre Elde Edilen Temalar

Temalar					
Hediye vermek		Çiçek vermek	İlgi göstermek		Oyun oynamak
Alt temalar			Alt temalar		
Oyuncak vermek	Diğer hediye vermek		Şefkat göstermek	Yardım etmek	Sempati göstermek

Anne ile ilgili temalarda olduğu gibi burada da en çok öne çıkan tema “hediye vermek” temasıdır (%58). Bu bölümdeki hediye vermek temasının alt temaları “oyuncak” (%66) ve “diğer hediye” (%34) şeklinde ayrılmaktadır (şekil 7-8-9). Çocukların üzgün arkadaşlarına “uygun olmayan” hediyeler seçmedikleri görülmüştür. Çocuklar arkadaşlarına “oyuncak” (“otobüs alırdım”, “araba alırdım”, “balon alırdım”, “bebek alırdım” gibi.) ya da oyuncak harici başka bir eşya alacaklarını (“kıyafet alırdım”, “içecek alırdım”, “kitap-kalem alırdım” vb.) belirtmişlerdir.

Şekil-7. Z., 5 Yaş

Şekil-8. E., 5 Yaş

Şekil-9. U., 5 Yaş

Hediye vermek temasından sonra çocukların üzgün arkadaşlarına yönelik en çok yapacaklarını belirttikleri eylem “İlgi göstermek” (%18) ana teması altında toplanmıştır. İlgi göstermek ana teması “Şefkat göstermek” (%60), “Yardım etmek” (%10), “Sempati göstermek” (%30) şeklinde üç alt temaya ayrılmıştır. Üzgün olan arkadaşlarına şefkat göstereceklerini belirten çocuklar, bir önceki bölümde annelerine yaptıkları gibi arkadaşlarına sarılacaklarını ve / veya onu öpeceklerini belirtmişlerdir. İlgi göstermek temasının altında yer alan diğer iki tema “sempati göstermek” ve “yardım etmek” tir. “Sempati göstermek” alt temasında yer alan çocuklar, arkadaşlarını üzgün gördüklerinde “onun için mutsuz olurum”, “ben de üzülürüm” şeklinde cevaplar vermişlerdir. Çocukların anne ve arkadaşlarına üzgün olduklarında gösterecekleri sempati şekilleri benzerlik göstermektedir. İlgi göstermek teması altında yer alan üçüncü alt tema “Yardım etmek” temasıdır. Bu alt temada yer alan sadece tek bir çocuk vardır ve arkadaşına “yara bandı yapıştıracağını” belirtmiştir. “Yardım etmek” alt teması çocukların arkadaşlarını üzgün gördüklerinde annelerine yaptıkları gibi yardım etme eylemini daha az yapacaklarını belirtmişlerdir. Bunun sebebi olarak çocukların arkadaşlarını üzgün gördüklerinde ona yardım etmesi gereken kişi olarak ilk başta bir yetişkini görmelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim Caplan ve Hay (1989) yaptıkları araştırmada üç-beş yaş arası çocukların sıkıntı yaşayan bir arkadaşlarına nasıl yardım edeceklerini bildiklerini ama ortamda bir yetişkinin olması durumunda kendilerinin yapacağı yardımın gerekmeyeceğine inandıklarını ortaya koymuştur.

Çocukların arkadaşlarını üzgün gördüklerinde ne yapacaklarına yönelik ortaya çıkan diğer iki tema “Çiçek vermek” (%11) ve “Oyun oynamak” (%13) temalarıdır. Çiçek vermek teması anne bölümüne göre bu bölümde çok daha az sayıda çocuğun belirttiği bir eylem olmuştur. Bu durum bir önceki bölümde de belirtildiği gibi çocukların çiçek verme eylemini daha çok yetişkinlerle olan iletişimlerinde kullanıyor veya onlara atfettikleri bir durum olmasından kaynaklanıyor olabilir.

“Oyun oynamak” teması çocukların arkadaşlarını üzgün gördüklerinde en fazla yapacaklarını belirttikleri üçüncü temadır. Bu gruptaki çocuklar üzgün arkadaşlarını mutlu etmek için “beraber ebe/bilye oynamak”, “ip atlamak”, “araba sürmek” ve “bebeklerle oynamak” gibi

cevaplar vermişlerdir. Beraber oyun oynamak çocukların arkadaşlarını mutlu edeceğini düşündükleri bir eylemdir. Farver ve Branstetter (1994) 52 okul öncesi çocuğun akranlarının ağlamalarına karşı tepkilerini gözlemedikleri araştırmada, çocukların üzgün olan arkadaşlarına bir oyuncak sunduklarını veya sözle oyuna davet ettiklerini belirtmişler, bu pozitif akran iletişimi ile çocukların prososyal davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Çocukların çizimlerinde son bölüm “kedilerini üzgün gördüklerinde ne yapacaklarına” yönelik görüşlerinin alındığı bölümdür.

Tablo-4. “Kedimi Üzgün Gördüğümde...” Bölümüne Göre Elde Edilen Temalar

Temalar		
Hediye vermek	Oyun oynamak	İlgi göstermek
		Alt temalar
		Şefkat göstermek
		Yardım etmek

Bu temalar “İlgi göstermek”, “Hediye vermek” ve “Oyun oynamak” temalarıdır. “İlgi göstermek” teması çocukların kedilerini üzgün gördüklerinde en fazla yapacaklarını belirttikleri görüşleri oluşturan tema olmuştur (%65). “İlgi göstermek” temasının iki alt teması “Yardım etmek” ve “Şefkat göstermek” tir. Çocukların büyük bir çoğunluğu (%86) kediye yardım edeceklerini, ona “su, süt, yemek, ev, kulübe, kedi maması...” gibi şeyler vererek bir ihtiyacını gidereceklerini, doktora götüreceklerini, ameliyat edip kalbine bakacaklarını belirtmişlerdir. Bazı çocuklar (%14) ise kedi sevmek ve okşamak gibi şefkat davranışları göstereceklerini belirtmişlerdir. Hayvanların ihtiyacını giderecek bir yardımda bulunmanın çocuklar tarafından onları mutlu eden bir eylem olarak görüldüğü söylenebilir. Myers, Saunders ve Garnett (2004) yaptıkları çalışmada, çocuklara kabataslak çizilen bir hayvan resmi çizilerek gösterilerek bu hayvanın mutlu olmadığı, neye ihtiyacı olduğu ve ne ile mutlu olabileceği sorulmuştur. Çocukların büyük çoğunluğu (%44), yiyecek, su, dinlenme, hava gibi fiziksel ihtiyaçları çizerek ifade etmişlerdir. Çocukların üzgün olan kedilerini mutlu etmede ikinci olarak kullandıkları yöntem “hediye vermek” olmuştur (%29). Çocuklar kedilerine “top, ip, oyuncak...” gibi hediyeler vererek onu mutlu edeceklerini belirtmişlerdir. Bu bölümdeki son tema ise “Oyun oynamak” tır (%6). Çocuklar üzgün olan kedileriyle oyun oynayarak onu mutlu edeceklerini belirtmişlerdir (şekil 10-11-12).

Şekil-10. Z., 5 Yaş (Ona kulübe yaparım)

Şekil-11. İ., 5 Yaş (Kalbine bakarım, doktora götürürüm)

Şekil-12. D., 5 Yaş (Yemek verdim, mutlu oldu)

Tartışma ve Yorum

Bu araştırmada anaokulu çocuklarının empatik becerilerinin çizdikleri resimlerle ilgili anlatımları ile incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla “annemi üzgün gördüğümde...”, “arkadaşımı üzgün gördüğümde...” ve “kedimi üzgün gördüğümde...” şeklinde üç soru çocuklara yöneltilmiş, her bir durum ile ilgili resim çizmeleri, çizdikleri resmi anlatmaları istenmiş ve bu resimlerle ilgili görüşleri alınıp incelenmiştir. Anne, arkadaş ve kediye yönelik çocuklarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler kodlanmış ve temalar elde edilmiştir.

Çocuklar annelerini üzgün gördüklerinde en çok ona bir hediye alacaklarını belirtmişlerdir. Bu hediyeler alt temalarda uygun ve uygun olmayan şeklinde ikiye ayrılmıştır. Anneleri için uygun olmayan (oyuncak, balon vb.) hediye seçen çocukların tamamına yakını 4 yaşındadır. Bu durum Hoffman’ın empatinin gelişimsel sürecinde belirttiği aşamalar doğrultusunda yorumlanmıştır. 4 yaşındaki çocuklar 5 yaşındakilere göre egosantrik aşamaya daha yakındırlar. Böylece karşılarındaki kişinin ihtiyaçlarını fark etmekte zorlanırlar. Atance, Bélanger ve Meltzoff (2010), 3 ve 4 yaşındaki çocukların anneleri için oyuncak gibi bir hediye seçmelerinde kendi ihtiyaç ve isteklerini göz önünde bulundurmalarının etkili olduğunu belirtmişlerdir. Çocukların annelerini mutlu etmede kullanacakları ikinci eylem çiçek vermek olmuştur. Çiçek vermenin yetişkinleri mutlu eden bir eylem olduğu çocuklar tarafından gözlenen ve kabul gören bir eylem olduğu düşünülmektedir. Çocukların annelerini mutlu etmek için kullanacakları yol ilgi göstermek ve onun alt temaları olan şefkat göstermek, yardım etmek, sempati göstermek ve teselli etmek alt temalarını oluşturmuştur. Bu temalar empati ve prososyal davranışlar ile hediye vermek ve çiçek vermek temalarına göre daha ilgili olmasına rağmen çocukların daha az belirttikleri eylemler olmuştur. Çocuklar annelerine şefkat gösterip, sarılmak, öpmek ya da onu teselli etmekten ziyade hediye ve çiçek gibi somut şeylerle onu mutlu etmeye çalışmışlardır. Bu durum çocukların arkadaşlarını mutlu etmeye yönelik temalarda da görülmüştür. Fakat arkadaş bölümünde çiçek vermek teması az gözlenirken, hediye vermek çoğu çocuk tarafından oyuncak ve diğer eşyalardan almaya yönelik görüşler olarak karşımıza çıkmıştır. Hediye vermek, çiçek vermek gibi eylemlerin çocuklar tarafından diğer prososyal davranışlara göredaha fazla belirtilmiş olması bu davranışları çevrelerinde daha sıklıkla gözlemlemelerinden kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Çocuklar çevrelerindeki yetişkin, ebeveyn ve öğretmenlerine yönelik bu davranışları diğerlerine göre daha sıklıkla gözlemleyip model alıyor olabilirler. Pek çok prososyal davranışın model alma yoluyla kazanıldığına dair önemli kanıtlar mevcuttur (Eisenberg ve Mussen, 1989).

Çocukların üzgün arkadaşlarına yapacaklarını belirttikleri diğer eylemler ilgi göstermek teması altında toplanmıştır. Çocuklar annelerine olduğu gibi arkadaşlarına da şefkat göstereceklerini, ona sarılıp, onu öpeceklerini veya sempati göstereceklerini, duygusunun aynısını hissedeceklerini, onun gibi üzülüp ağlayacaklarını belirtmişlerdir. Çocukların arkadaşlarını üzgün gördüklerinde ona yardım etmeye yönelik cevapları ise sadece bir çocukla sınırlıdır. Çocuklar yaşıtlarına yardım etmeye yönelik davranışları daha çok yetişkinlerden bekliyor, bu konuda kendilerini fazla “sorumlu” hissetmiyor olabilirler. Caplan ve Hay’in (1989), de bu konuda benzer sonuçları vardır.

Üzgün anneye yapılacak eylemlere göre farklılık gösteren bir tema arkadaş ile ilgili görüşlerde yer almaktadır. Bu tema oyun oynamaktır. Çocuklar üzgün olan arkadaşları ile “oyun oynayarak” onu mutlu edeceklerini çoğunlukla belirtmişlerdir.

Çocukların üzgün olan kedilerini mutlu etmek için belirttikleri temalar “ilgi göstermek”, “hediye vermek” ve “oyun oynamak” tır. Çocukların çoğunluğu üzgün olan kedilerini mutlu etmek için ona ilgi göstereceklerine dair görüşler belirtmişlerdir. Bu tema şefkat göstermek ve yardım etmek olarak iki alt temaya ayrılmıştır. Çocuklar yiyecek, içecek vererek, ev yaparak veya doktora götürerek kediye yardım edeceklerini belirtmişlerdir. Şefkat göstereceğini belirten çocuklar ise kediyi sevip okşayacaklarını belirtmişlerdir. Yapılan pek çok araştırmada insanlara yönelik empati ve hayvanlara yönelik empati arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş, hayvanlara empatik yaklaşan çocukların, yetişkinliklerinde insanlara da empatik yaklaşacağı şeklinde sonuçlar elde edilmiştir (Paul, 2015; Taylor & Signal, 2005; Thompson & Gullione, 2003). Bu araştırmada da çocukların hayvanlara karşı yardım ve şefkat eylemlerinde bulunacaklarını belirtmeleri gelecekteki empati gelişimleri açısından olumlu olarak yorumlanabilir.

Bu araştırmada çocukların anne, arkadaş ve kedilerini üzgün gördüklerinde ne yapacaklarına yönelik çizdikleri resimlerle ilgili anlatımları analiz edilerek, empatik becerilerine yönelik birtakım ipuçları elde edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre çocukların prososyal davranışlardan hediye vermek eylemini ve yine buna benzer bir davranış olan çiçek vermek eylemini çoğunlukla tercih ettikleri görülmüştür. Hediye vermekten sonra gözlenen prososyal davranışlar ilgi / şefkat göstermek, yardım etmek, oyun oynamak, sempati göstermek ve teselli etmektir. Çocukların görüşlerinde empatik ve prososyal becerileri açısından sözel ve fiziksel davranışları (şefkat, teselli vb.) daha az belirttikleri gözlenmiştir. Hediye vermek gibi davranışların, ilgi göstermek, şefkat göstermek gibi davranışlara göre neden daha çok belirtildiğinin incelenmesi başka bir araştırmanın konusu olabilir.

Genel olarak çocukların tamamının bir veya birkaç prososyal davranışı belirtmeleri onların doğal empatik gelişimleri açısından olumlu bir sonuç olarak yorumlanabilir. Halihazırda var olan bu becerilerinin anaokulu yaşlarında ve hatta daha küçük yaşlarda planlanarak verilecek bir empati eğitimi programı ile daha fazla geliştirilebileceği düşünülmektedir. Bu da ileride diğer insanlara karşı sosyal ve duygusal açıdan daha duyarlı bireylerin yetiştirilmesine temel oluşturması açısından önemli görülmektedir.

Kaynaklar

- Ahammer, I. M. ve Murray, J. P. (1979). Kindness in the kindergarten: the relative influence of role playing and prosocial television in facilitating altruism. *International Journal of Behavioral Development*, 2, 133-157.
- Ascione, F. R. (1992). Enhancing children's attitudes about the humane treatment of animals: generalization to human-directed empathy. *Anthrozoös*, 6, 226-247.
- Ascione, F. R. ve Weber, C. V. (1996). Children's attitudes about the humane treatment of animals and empathy: one-year follow up of a school-based intervention. *Anthrozoös*, 9(4), 188-195.
- Atance, C. M., Bélanger, M. ve Meltzoff, A. N. (2010). Preschoolers' understanding of others' desires: fulfilling mine enhances my understanding of yours. *Developmental Psychology*, 46(6), 1505-1513.
- Burkitt, E., Watling, D. ve Murray, L. (2011). Children's drawings of significant figures for a peer or an adult audience. *Infant and Child Development*, 20, 466-473.

- Caplan, M. Z. ve Hay, D. F. (1989). Preschoolers' responses to peers' distress and beliefs about bystander intervention. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 30(2), 231-242.
- Dökmen, Ü. (2013). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eisenberg, N. ve Fabes, R. (1990). Empathy: conceptualization, measurement and relation to prosocial behavior. *Motivation and Emotion*, 14, 131-149.
- Eisenberg, N. ve Mussen, P. H. (1989). *The roots of prosocial behavior in children*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Farver, J. A. M. ve Branstetter, W. H. (1994). Preschoolers' prosocial responses to their peers' distress. *Developmental Psychology*, 30(3), 334-341.
- Feshbach, N. D. ve Feshbach, S. (1969). The relationship between empathy and aggression in two age groups. *Developmental Psychology*, 1, 102-107.
- Feshbach, N. D. (1978). Studies of empathic behavior in children. *Progress in Experimental Personality Research*, 8, 1-47.
- Feshbach, N. D. (1982). Sex differences in empathy. N. Eisenberg (Ed.) *The Development of Prosocial Behavior* içinde. New York: Academic Press.
- Feshbach, N. D. ve Roe, K. (1968). Empathy in six and seven year olds. *Child Development*, 39(1), 133-145.
- Gibbs, J. G. ve Wall, S. B. (1985). Mechanisms used by young children in the making of empathic judgments. *Journal of Personality*, 53, 575-585.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam.
- Grossman, D., Neckerman, H., Thomas, D., Liu, P., Asher, K., Beland, K., Frey, K. ve Riva, F. (1997). Effectiveness of a violence prevention curriculum among children in elementary school. *Journal of the American Medical Association*, 277, 1605-1611.
- Hoffman, M. L. (1987). The contribution of empathy to justice and moral judgement. N. Eisenberg ve J. Strayer (Eds.) *Empathy and its development* içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
- Howes, C. ve Farver, J. (1987). Toddlers' responses to the distress of their peers. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 8(4), 441-452.
- Jose, P. E. ve Brewer, W. F. (1984). The development of story liking: character identification, suspense and outcome resolution. *Developmental Psychology*, 20, 911-924.
- Kabapınar, Y. (2004). İlköğretimdeki hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde kullanılacak bir öğretim etkinliği olarak resim çizimi yoluyla empati. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20, 85-100.
- Kalliopuska, M. ve Ruokonen, A. (1993). A study with a follow-up of the effects of music education on holistic development of empathy. *Perceptual Motor Skills*, 76, 131-137.
- Karniol, R. (2012). Storybook-induced arousal and preschoolers' empathic understanding of negative affect in self, others, and animals in stories. *Journal of Research in Childhood Education*, 26(3), 346-358.
- Kiselica, M. ve Levin, G. (1987, April). *Young children's responses to a crying peer*. Paper presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development, Baltimore.
- Myers Jr, O. E., Saunders, C. D. ve Garrett, E. (2004). What do children think animals need? Developmental Trends. *Environmental Education Research*, 10(4), 545-562.
- Paul, E. S. (2000). Empathy with animals and with humans: are they linked? Anthrozoös: A multidisciplinary. *Journal of the interactions of people and animals*, 13(4), 194-202.
- Phinney, J., Feshbach, N. D. ve Farver, J. (1986). Preschool children's responses to peer crying. *Early Childhood Research Quarterly*, 1, 207-219.

- Plutchik, R. (1983). Emotions in early development: A psychoevolutionary approach. İçinde R. Plutchik ve H. Kellerman (Eds.) *Emotions in Early Development* (Vol 2).New York: Academic Press.
- Radke-Yarrow, M., Zahn-Waxler, C. ve Chapman, M. (1983). Children's prosocial dispositions and behavior. In P. Mussen (Series Ed.) & E. M. Hetherington (Vol. Ed) *Handbook of child psychology: Vol.4. Socialization, personality, and social development* (469-545). New York: Wiley.
- Ridley, C. A., Vaughn, S. R. ve Wittman, S. K. (1982). Developing empathic skills: a model for preschool children. *Child Study Journal*, 12, 89-97.
- Roberts, W. ve Strayer, J. (1996). Empathy, emotional expressiveness and prosocial behavior. *Child Development*, 67, 449-470.
- Rogers, C. R. (1975). Empathic: An unappreciated way of being. *The Counseling Psychologist*, 5, 2-10.
- Simner, M. L. (1971). Newborn's response to the cry of another infant. *Developmental Psychology*, 5, 136-150.
- Stotland, E. ve Dunn, R. E. (1963). Empathy, self-esteem and birth order. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66, 532-554.
- Taylor, N. ve Signal, T. D. (2005). Empathy and attitudes to animals. *Anthrozoös: A multidisciplinary journal of the interactions of people and animals*, 18(1),18-27.
- Thompson, K. ve Gullone, E. (2003). Promotion of empathy and prosocial behaviour in children through humane education. *Australian Psychologist*, 1,1-22.
- Wispe, L. (1990). History of the concept of the empathy. N. Eisenberg ve J. Strayer (Eds.) *Empathy and its development* içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zahn-Waxler, C., Radke-Yarrow, M., Wagner, E. ve Chapman, M. (1992). Development of concern for others. *Developmental Psychology*, 28(1),126-136.

Extended Abstract

Introduction

This research is aimed to study kindergartners' empathic skills through their expression related to their drawings. Children were required to draw paintings that what they would do in three cases ("When I saw my mother upset...", "When I saw my friend upset...", and "When I saw my cat upset...") and after their drawings were done they were asked to explain what their drawings mean and researcher had a one on one interview with them. **Method:** In this research, qualitative research method is used. Data collected from children are analysed with content analysis method. Data are coded by researchers and themes are determined. The sample of the research is totally fifty children, nine of them a four-year-old child and fourty one of them a five-year-old child who are kindergartener in two independent kindergarten and two other kindergarten connected to primary school in Zonguldak, Ereğli. **Results and Discussion:** Research data is analyzed in three seperate section. At first, the drawings about what children do when they saw their mother upset and interview records are analyzed, after then the interview records that children explain what they do when they saw their friends or their cat upset are analyzed. Themes created from the codes obtained from interviews about "What would I do when I see my mother upset" which is the first drawing asked to draw each

child are as follows; "Giving a gift", "Giving flower" and "Showing interest". Two of the themes, "Giving a gift" and "Showing interest" have sub-themes.

The majority of the children draw a picture explaining when they see their mothers are upset, they will give her a gift. The gifts that children draw and explain to researcher vary from necklage to rabbit toy. Some of these gifts are appropriate to an adult/mother (eg. give necklage as a gift, give comb as a gift etc.), but some are not (eg. toy rabbit, balloons etc.). For this reason, "Giving a gift" theme is also divided into two sub-themes as follows; "giving appropriate gifts" and "giving inappropriate gifts". It is examined that almost all children who state that they give inappropriate gifts (toys etc.) are four-year-old child. This is interpreted in accordance with stages in the developmental process of empathy stated by Hoffman. Four-year-olds are more likely to egocentric stage than five-year-olds. So, they have difficulty in recognizing needs of people who are in communication with them. After giving a gift, children are stated to do when they see their mother upset is "giving flower".

The third theme of children's drawings about "mother" is "showing interest". The sub-themes of showing interest; "Showing compassion", "Help", "Showing Sympathy", and "Consolation". Children who take place in the group of "Showing compassion" sub-themes state that they would say "I love you Mommy", hug and kiss her when they see their mother upset. The other three sub-themes included under the theme of showing interest are; "Help", "Showing sympathy", and "Consolation". Children who take place in the group of "Help" sub-themes state that they would give "adhesive-plaster" or help their mother with the chores when they see their mother upset. Children who take place in the group of "Showing sympathy" sub-themes state that they would cry when they see their mother upset. The last sub-theme in this section is "Consolation". Children state that they would say "Don't worry, my dear mommy, "Mommy not be upset" while they explain some of the drawings to the researcher.

The second drawings of children are about "what would I do when I see my friends upset". Four main themes are seen for this section. These are "Giving a gift", "Giving Flower", "Showing interest" and "Playing Games". The most prominent theme of this section is "Giving Present" like in themes about mother. In this section, sub-themes of giving a gift are "toys" and "other gifts". It is seen that children do not prefer inappropriate gifts for their upset friends. After the theme of "giving a gift", actions that children do are under the theme of "showing interest". The main theme "showing interest" is divided into three sub-themes; "Showing compassion", "Helping", "Showing sympathy". Children who state they show compassion to upset friends state that as they do in the previous section to their mother, they hug and/or kiss their friends. Children who take place under the sub-theme of "showing sympathy" state that they give answers as "I feel unhappy for him", "I am also upset" when they see their friends upset. Only one child takes place under the theme of "Help" states that he give "adhesive plaster" to his friend. The sub-theme of "help" is seen as an action that children do less when children see their friends upset than they see their mother upset. Children may expect the acts of helping peers from adults, and do not feel responsible for this. Caplan and Hay (1989) obtain similar results about this.

The other two theme about what children do when they see their friends upset are "giving flower" and "playing games". Children who take place under the theme of "playing games" state that when they see their friends upset they "play marbles", "jump rope", "drive car" and "play with dolls" to make them happy.

The last part of children's drawings is taking children's opinions about "what would they do when they see their cats upset". Themes that children state to make their cats happy are "showing interest", "giving a gift" and "playing game". The theme of showing interest is divided into two sub-themes; "showing compassion" and "helping". Children state that they help the cat by giving food and beverages, making a nest for him, taking him to the vet, and they show compassion by loving it. As children do when they see their friends upset, in this section they also play games with their cats to make them happy.

According to results of the research, it is observed that children mostly prefer "giving a gift" and "giving flower" actions which are prosocial behaviour. The behaviours observed after giving a gift are showing compassion, helping, playing game, showing sympathy and consolation. In general, it can be seen as a positive outcome for children's natural empathic development that all of the children state one or several prosocial behaviours in their views.